

Kaukopalvelusta aineistojen yhteiskäyttöön

Pentti Vattulainen

Kansainvälinen kaukopalvelukonferenssi järjestettiin kolmannentoista kerran Beijingissä viime syksynä. Konferenssi on jo pitkään ollut sisällöltään paljon muuta kuin kaukopalveluun liittyviä asioita käsittelevä. Viime aikoina teemoina ovat olleet aineistojen yhteiskäyttöön (resource sharing) liittyvät asiat, tekijänoikeudet, digitalisoitumisen vaikutus kirjastojen aineistoyhteistyöhön ja keinot edistää yhteistyötä mm yhteiskäyttökonsortioiden avulla. Nykyään osuvampi nimi konferenssille olisikin International Conference on Resource Sharing.

Konferenssin nimi on vuodelta 1988, jolloin British Libraryssa kotiaan pitänyt IFLA Office for UAP (Universal Availability of Publications) and International Interlending järjesti ensimmäisen tämän nimisen konferenssin Lontoossa. 2004 alkaen vastuun konferenssista otti IFLAn Document Delivery and Resource Sharing Sektio. Konferenssit on dokumentoitu joko IFLAn omiin julkaisuihin tai *Interlending and Document Supply* -lehteen.

1600 kirjaston konsortio

Beijingissä pidetyn konferenssin paikallinen järjestäjä oli CALIS – China Academic Library and Information System. Se on Kiinan opetusministeriön alainen instituutio, jonka tehtävät liittyvät laajasti yliopistokirjastojen kehittämiseen. Se tuottaa kirjastoille monipuolisia palveluita vähän niin kuin Suomessa kansalliskirjaston kirjastoverkkopalvelut.

Kokoelmaluetteloihin ja luettelointiin liittyvien palveluiden lisäksi se kehittää elektronista kirjastoa monin tavoin. Suomesta poiketen se vastaa myös erilaisista kokoelmapalveluista ja aineistojen yhteiskäyttöön liittyvistä asioista sekä kaukopalvelun kehittämisestä. Lisäksi se vastaa varastointiin ja tiloihin liittyvistä palveluista.

Jäsenenä konsortiolla on 1600 kirjastoa, jotka ovat hyvin eritasoisia ja kokoisia. CALIS myös rakentaa kansallista digitaalista kirjastoa (China Academic Digital library, EduChina). Konsortion haasteita kuvannee se, että Kiinan yliopistoissa on noin 30 miljoonaa opiskelijaa. Näille sekä tutkimukseen liittyville instituutioille pyritään kehittämään laadukkaita kirjastopalveluita.

Kaukopalvelusta aineistojen yhteiskäyttöön

Pekingin yliopiston kampuksella pidetyn konferenssin teema oli *Resource Sharing: Global Vision, Local Strategy*. Tarkoituksena oli tarjota jälleen kerran forum kansainväliselle keskustelulle jatkuvasti kehittyvän teknologian ja jatkuvasti lisääntyvien elektronisten resurssien käytön vaikutuksista käyttäjille tarjottaviin palveluihin. Konferenssiin tuli 150 osallistujaa 20 maasta. Pääosa delegaateista oli Kiinasta.

Konferenssin esitykset esitykset käsittelevät seuraavia teemoja:

- aineistojen yhteiskäyttökonsortiot (resource sharing consortia)
- kansainvälinen kaukopalvelu

- kaukopalvelu- ja resource sharing-palvelut ja niiden yhteyskokoelmien kehittämiseen
- e-kirjat ja niihin liittyvät kaukopalveluongelmat
- tekijänoikeudet ja lisensointi
- aineistojen yhteiskäyttöpalveluiden rakentaminen
- uudet aloitteet ja avaukset kaukopalvelussa ja kirjastopalveluissa ylipäätään.

Vaihtelevia käsityksiä konsortioista

Suuri osa esityksistä tuli kehittyvien talouksia maista, joilla kirjastojen yhteistyön kehittäminen ja kirjastojärjestelmän infrastruktuurin rakentaminen on ajankohtaista. Esimerkiksi Kiinassa konsortion käsitettä on laajennettu elektronisten aineistojen hankinnasta moniin muihin kirjastopalveluihin tarjoamiseen. Konsortiomallia käytetään siis monien palveluiden tuottamiseen yhteistyössä.

Kiina oli loistava vaihtoehto konferenssin järjestäjäksi, koska se on nouseva maa niin monella alueella, myös kirjastomaailmassa. Kiinan kirjastoammattilaisilla on selkeä halu kehittää käytäntöjä ja jakaa informaatiota oman maan sisällä ja muiden maiden kesken. Tekemisen into näkyi ja vieraanvaraisuus oli vahvasti läsnä. Myös tekniikka on lyönyt itsensä läpi Kiinassa hurjalla vauhdilla ja uusia käytäntöjä on otettu ja otetaan innokkaasti käyttöön. Asiakaslähtöisyyttä korostetaan.

Useassa puheenvuorossa esiteltiin kaukopalvelun kehittymistä Kiinassa läpi vuosikymmenten aina tähän päivään asti ja tulevaisuutta visioiden. Kaukopalvelun määrät Kiinassa ovat kasvussa suurelta osin siksi, että palvelut on rakennettu aineistojen yhteiskäyttökonsortioiden ympärille.

Kaukopalvelun ideologia uudistuu

Useammassa puheenvuorossa pohdittiin kaukopalvelun merkitystä tässä ajassa, muutoksia hankintaprosesseissa ja uusia tapoja saada kirjastojen materiaalia käyttöön. Globalisaatio vaikuttaa tässäkin, niin kuin kaikessa. Välimatkat eri maiden välillä ovat ”pienentyneet”, tieto ja materia kulkevat vikkellämmän ja kansainvälisyys on arkipäivää kaikessa mitä teemme.

Perinteinen kaukopalvelu jossa kirjasto tilaa asiakkaalleen toisesta kirjastosta kaukolainan tai artikkelikopiot, on saanut rinnalleen vakavasti otettavia ”kilpailijoita”. Ovatko kirjastot ja niiden kaukopalveluosastot varautuneet kehitykseen ja mukana uudistumassa? Onko resursseja uusiin hankintatapoihin: tiedon lisäksi budjetoinnin pitää olla kunnossa? Loppukäyttäjälle on usein yhdentekevää mikä on tapa toimia; saatavuus, hinta ja nopeus ratkaisevat. Mm. open access, ostaminen ja määräaikaisten käyttöoikeuden saaminen ns. vuokraamisperiaatteella ovat rinnakkaisia vaihtoehtoja.

Kaukopalvelutyöntekijät eivät voi tehdä enää pelkästään perinteistä kaukopalvelua, vaan kaikki edellä mainitut hankintakanavat täytyy ottaa käyttöön. *Cj De Jong* Albertan yliopistosta Kanadasta ja *Heidi Nance* Washingtonin yliopistosta USASTA pohtivat esitelmässään ”In a world of Amazon, is it time to rethink ILL?” tätä teemaa. Amazonin ja Alibriksen tapaiset toimittajat ovat usein jo edullisempia ja nopeampia kuin kaukopalvelu. Jääkö kaukopalvelu tämän kehityksen jalkoihin, ikään kuin ”nurkkaan kyräilemään” ja puolustamaan vanhoja toimintamalleja, vai pysymmekö mukana uudistamassa itseämme ja palvelujamme asiakaslähtöisesti ja nykytekniikkaa mahdollisimman tehokkaasti hyväksi käyttäen.

Kaukopalvelua kehitetään edelleen

Kaukopalvelua kehitetään siellä, missä sitä tarvitaan. *Clare MacGeigan* Relaisista esitteli uutta kaukopalvelustandardia (ISO 18626), joka julkaistaan vuoden 2014 keväällä. Sen implementointi ja sen ympärille rakentuvat ohjelmistot alkavat samalla kehittyä, ja on mielenkiintoista nähdä tukeeko uusi versio ILL –standardista ohjelmistotuotantoa paremmin kuin vanha standardi (ISO 10160/1). Uuden standardin yhteystietoja löytyy osoitteesta: <http://biblstandard.dk/ill>

OCLC on jatkanut omien kaukopalvelusovellustensa ylläpitoa ja kehittämistä. Uusia ratkaisuja erityisesti digitaaliseen aineistonvälitykseen on suunniteltu eri maiden copyright –säädösten varjossa. Ariel-ohjelmasta on haluttu eroon, mutta sitä joudutaan jossain tapauksissa vielä käyttämään ”turvallisena” välitysmuotona. OCLC:n uusi sovellus on Article Exchange, jolla pyritään helpottamaan copyrightin alaisten dokumenttien saatavuutta. Palvelu on keskitetty: serveri on OCLC:n päämajassa. Lisenssiongelmia on edelleen.

Jenny Raubenheimer kertoi University of South Africa (Unisa) kaukopalvelusta. UNISA on yksi maailman suurimmista etäopiskelukeskuksista. Noin 400 000 opiskelijaa tarvitsee opiskelumateriaaleja, joita Unisan kirjasto heille toimittaa. Logistiikkaa on hiottu, jotta päivittäiset 2000 tilausta pystytään toimittamaan. Automaattinen varastointi (ASRS), joka käyttää Rfid-tekniikkaa. Käytössä myös Euroopassa: Saksassa ja British Libraryssa. Laitteisto on Swisslogin Unicar.

Mao Zedong työskenteli Pekingin yliopiston kirjastossa kirjastoavustajana 1920 –luvun alussa. Kuvassa Maon tektaama kyltti Pekingin yliopisto sisäänkäynnin yläpuolella: Pekingin yliopisto

Pekingin yliopiston kirjasto

Konferenssin verkkisivut esityksineen ja abstrakteineen ovat osoitteessa:

<http://ilds2013.calis.edu.cn/> .

Lisätietoja: <http://www.ifla.org/FR/events/13th-ifla-interlending-and-document-supply-conference-2013> .

Tietoa kirjoittajista

Pentti Vattulainen, kirjastonjohtaja, Varastokirjasto,
IFLAn aineistojen yhteiskäyttökomitean puheenjohtaja (IFLA Document Delivery and
Resource Sharing Section)
Email. pentti.vattulainen@nrl.fi

Tuula Hurskainen, tietopalvelusihteeri
Suomen ympäristökeskus / Tietopalvelu
Email. Tuula.hurskainen@ymparisto.fi